

ISSN 2181-9130

Doi Journal 10.26739/2181-9130

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

11 ЖИЛД, 10 СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 11, НОМЕР 10

JOURNAL OF LAW RESEARCH

VOLUME 11, ISSUE 10

ТОШКЕНТ-2026

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№10 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2026-10>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'affor

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yosuke Shamoto

yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)

Umarxanova Dildora Sharipxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Nematov Jo'rabek Nematilloevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННЫЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Xusanov Ozod Tillabayevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Selimanova Svetlana Mixaylovna

yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Peshkova Xristina Vyacheslavovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)

Sung Un Lee

yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ҲУҚУҚРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ruziyev Rustam Jabborovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Borotov Mirodiljon Xomudjonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Shomuxamedova Zamira Shoislamovna

yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)

Ahmad Issa Altweissi

yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)

Mexmonov Kambariddin Miradxanovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

12.00.04 - ҲУҚУҚРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.

Kanton Federal sud markazi (AQSH)

Borut Strazisar

Yuridik bo'lim boshlig'i (Sloveniya)

12.00.05 - МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Gasanov Mixail Yuriyevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Sattorova Gulnoza Djurakulovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Denisov Gleb

yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nurmatov Mirg'olib Mirzayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliyev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzayev Aziz
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)
Qo'shayev Nurali Mahmudovich
yuridik fanlar nomzodi, dotsent (O'zbekiston)

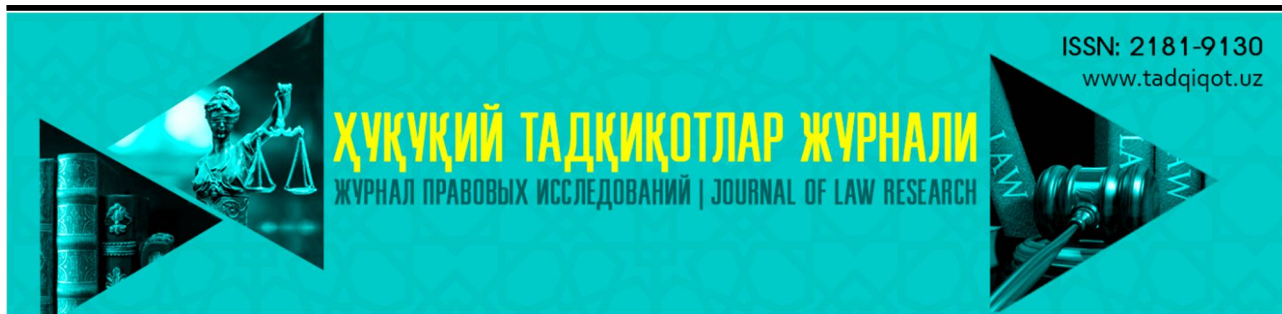
Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirazov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govxerjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Sodikov Akmal Shavkat ugli, Youwei Yan FROM OFFICIAL PUBLICATION TO EFFECTIVE USE: THE EVOLUTION OF STATE MECHANISMS FOR ENSURING THE DISSEMINATION AND USE OF LEGAL INFORMATION.....	5
2. Чжэн Юли СТРУКТУРА И МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЗИТИВНЫХ ЗАЩИТНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ ГОСУДАРСТВА В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ: НА ПРИМЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРБУЛЛИНГУ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В КИТАЕ И УЗБЕКИСТАНЕ.....	16
3. Батиров Шерзод Аманджанович ПРАВОВОЙ СТАТУС ИНОСТРАННОГО ИНЖЕНЕРА-КОНСУЛЬТАНТА В СТРОИТЕЛЬНЫХ СПОРАХ С УЧАСТИЕМ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЗАКАЗЧИКА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	32
4. Усмонов Восид Мухаммадиевич ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИДА МУАЛЛИФЛАРНИНГ МУЛКИЙ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ.....	40
5. Джалалов Адхам Ахматжонович ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ИШТИРОКИДАГИ ПОРНОГРАФИЯ АЙЛАНМАСИ: ЖИНОЙ ЖАВОБГАРЛИК ЁШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ.....	49
6. Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING JINOYAT SODIR ETISH MEKANIZMIDAGI O'RNI: VOSITA, USUL VA JINOIY-HUQUQIY KVALIFIKATSIYA MASALALARI.....	58
7. Kurbanov Ma'rufjon Mamadaminovich HAYVONLARGA NISBATAN SHAFQATSIZ MUNOSABAT UCHUN JINOIY JAVOBGARLIKNING ZAMONAVIY ASOSLARI: EKOLOGIK OQIBATLAR, JINOYAT- HUQUQIY MUHOFAZA VA FALSAFIY PARADIGMALAR.....	67
8. Тохиржонов Шерзод Шухратжон угли СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ УСТАНОВЛЕНИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ДОЛЖНОСТНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ.....	77
9. Ибрагимов Акмал Ишмуратович ЖИНОЯТ ИШИНИ СУДГА ҚАДАР ЮРИТИШДА ДАВЛАТ ҲИСОБИДАН ЮРИДИК ЁРДАМ КЎРСАТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ.....	89
10. Nugmanov Nugman Abdullayevich, Sayfullaeva Venera Nimatjonovna SUN'IY INTELLEKTNI XALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING SHARTNOMAVIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	108
11. Sayfullaeva Venera Nimatjonovna SUN'IY INTELLEKTNING AXBOROT XAVFSIZLIGI SOHASIGA TA'SIRI VA XALQARO- HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING ASOSIY MUAMMOLARI.....	122
12. Musayev Djamaliddin Kamalovich GIYOHVANDLIK VOSITALARINING NOQONUNIY MUOMALASIGA QARSHI KURASHISHNING XALQARO-HUQUQIY MEKANIZMLARI SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	131

Kurbanov Ma'rufjon Mamadaminovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: marufjonkurbanov77@gmail.com

HAYVONLARGA NISBATAN SHAFQATSIZ MUNOSABAT UCHUN JINOIY JAVOBGARLIKNING ZAMONAVIY ASOSLARI: EKOLOGIK OQIBATLAR, JINOYAT-HUQUQIY MUHOFAZA VA FALSAFIY PARADIGMALAR

For citation: Kurbanov Marufjon Mamadaminovich. MODERN FOUNDATIONS OF CRIMINAL LIABILITY FOR ANIMAL CRUELTY: ECOLOGICAL CONSEQUENCES, CRIMINAL-LAW PROTECTION AND PHILOSOPHICAL PARADIGMS. Journal of Law Research. 2026, 11 vol., issue 10.

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23280920>

ANNOTASIYA

Maqolada hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatning jinoyat-huquqiy tabiati faqat jamoat axloqi yoki mulkiy munosabatlar doirasida emas, balki tirik mavjudotning azob chekmaslikka bo'lgan mustaqil manfaati, jamiyatda zo'ravonlikni cheklash hamda muayyan hollarda biologik xilma-xillik va ekotizim barqarorligini muhofaza qilish bilan bog'liq ko'p qatlamli huquqiy manfaat sifatida tadqiq etilgan. Insonga mo'ljallangan, hayotga mo'ljallangan va ekotsentrizm yondashuvlari o'zaro taqqoslanib, hayvonlarni jinoyat-huquqiy muhofaza qilish uchun aralash — antropotsentrik bo'lmagan, biroq hayvonga to'liq huquqiy sub'ektlilik berishni ham talab qilmaydigan kontseptsiya taklif qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 202¹-moddasi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 111-moddasi Germaniya, Buyuk Britaniya, Frantsiya, Avstriya, Shveytsariya va Amerika Qo'shma Shtatlari qonunchiligi bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada O'zbekiston qonunchiligida jinoiy javobgarlikni ma'muriy preyuditsiyaga haddan tashqari bog'lash muammosi aniqlanib, ijtimoiy xavfi yuqori bo'lgan shafqatsizlik holatlarini birinchi marta sodir etilganligidan qat'i nazar jinoyat sifatida baholash, malakalovchi belgilar tizimini kengaytirish va hayvonlarni saqlash huquqini cheklash kabi maxsus huquqiy oqibatlarni joriy qilish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabat, hayvonlar farovonligi, jinoiylashtirish, ekologik jinoyatlar, biologik xilma-xillik, insonga mo'ljallangan, hayotga mo'ljallangan, ekotsentrizm, ma'muriy preyuditsiya, jinoyat-huquqiy muhofaza.

Курбанов Маъруфжон Мамадаминович,

Самостоятельный соискатель Ташкентского государственного юридического университета

E-mail: marufjonkurbanov77@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ ОСНОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ЖЕСТОКОЕ ОБРАЩЕНИЕ С ЖИВОТНЫМИ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ, УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА И ФИЛОСОФСКИЕ ПАРАДИГМЫ

АННОТАЦИЯ

В статье уголовно-правовая природа жестокого обращения с животными рассматривается не исключительно через категории общественной нравственности или собственности, а как сложный охраняемый интерес, включающий самостоятельный интерес живого существа не подвергаться неоправданным страданиям, общественный интерес в ограничении насилия и, в соответствующих случаях, интерес в сохранении биологического разнообразия и устойчивости экосистем. Сопоставляются антропоцентрический, биоцентрический и экоцентрический подходы. Анализируются статья 202¹ Уголовного кодекса Республики Узбекистан и статья 111 Кодекса Республики Узбекистан об административной ответственности в сравнении с законодательством Германии, Великобритании, Франции, Австрии, Швейцарии и США. Обосновывается необходимость отказа от абсолютной зависимости уголовной ответственности от административной преюдиции при наиболее опасных формах жестокости, а также введения дифференцированной системы квалифицирующих признаков.

Ключевые слова: жестокое обращение с животными, благополучие животных, криминализация, экологические преступления, биоразнообразие, антропоцентризм, биоцентризм, экоцентризм, административная преюдиция.

Kurbanov Marufjon Mamadaminovich,

Independent Researcher of Tashkent State University of Law

E-mail: marufjonkurbanov77@gmail.com

MODERN FOUNDATIONS OF CRIMINAL LIABILITY FOR ANIMAL CRUELTY: ECOLOGICAL CONSEQUENCES, CRIMINAL-LAW PROTECTION AND PHILOSOPHICAL PARADIGMS

ANNOTATION

This article examines animal cruelty not merely as an offence against public morality or property interests, but as a multi-layered object of criminal-law protection involving the independent interest of a sentient living being in avoiding unjustified suffering, society's interest in limiting violence and, in relevant cases, the protection of biodiversity and ecosystem stability. Anthropocentric, biocentric and ecocentric approaches are compared. Article 202¹ of the Criminal Code of Uzbekistan and Article 111 of the Code of Administrative Liability are analysed against the laws of Germany, the United Kingdom, France, Austria, Switzerland and the United States. The article argues that the most serious forms of cruelty should attract criminal liability regardless of a prior administrative sanction and proposes a differentiated system of qualifying circumstances.

Keywords: animal cruelty, animal welfare, criminalisation, environmental crime, biodiversity, anthropocentrism, biocentrism, ecocentrism, criminal-law protection.

Hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabat uchun javobgarlik masalasining zamonaviy ahamiyati jazo choralarini mexanik ravishda kuchaytirish masalasidan ancha kengdir. Muammoning mohiyati jinoyat huquqi qanday qadriyatni muhofaza qilishi kerakligi haqidagi fundamental savolda namoyon bo'ladi: hayvon insonga tegishli ashyo bo'lgani uchun himoya qilinadimi, insonning axloqiy his-tuyg'ulari buzilmasligi uchunmi, ekologik tizimning elementi ekanligi uchunmi yoki u og'riq va azobni his eta oladigan tirik mavjudot sifatida mustaqil jinoyat-huquqiy muhofazaga loyiqmi?

O'zbekiston huquqi nuqtai nazaridan masalaning qo'yilishida bir muhim aniqlik mavjud. Hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabat uchun jinoiy javobgarlikni «yangidan belgilash» haqida emas, balki 2021 yildan amal qilayotgan jinoyat-huquqiy modelning yetarililigi va uni takomillashtirish haqida so'z yuritish to'g'riroq. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 25 avgustdagi O'RQ-711-son Qonuni bilan Jinoyat kodeksi 202¹-modda bilan to'ldirilgan. Unga ko'ra hayvonni g'arazli yoki boshqa past niyatlarda qiynash yoxud azob berish uning o'limiga yoki mayib

bo'lishiga olib kelsa va bunday harakat ma'muriy jazodan keyin sodir etilsa, jinoiy javobgarlik kelib chiqadi.

2026 yilda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 111-moddasi sanksiyalari ham kuchaytirildi: birinchi qism bo'yicha jarima bazaviy hisoblash miqdorining yetti baravaridan o'n baravarigacha, takroriylik, voyaga yetmagan shaxs hozirligida sodir etish yoki hayvonning o'limi yoxud mayib bo'lishiga olib kelish hollarida esa o'n besh baravaridan yigirma besh baravarigacha jarima yoxud o'n besh sutkagacha ma'muriy qamoq nazarda tutilgan.

Shu bois asosiy ilmiy savol endi: «Jinoiy javobgarlik kerakmi?» emas. Asosiy savol: «Mavjud jinoyat-huquqiy muhofaza qaysi qadriyatga asoslanadi, uning chegaralari to'g'ri belgilanganmi va eng xavfli shafqatsizlik holatlarida jinoiy javobgarlikni ma'muriy preyarditsiyaga bog'lash adolatlimi?»

O'zbekiston jinoyat huquqi doktrinasida ekologik jinoyatlarni tahlil qilishda jinoyat ob'ekti, ob'ektiv tomoni va ijtimoiy xavfli oqibatlarni aniq ajratish zarurligi ta'kidlanadi. F.X. Xudayqulov ekologik jinoyatlarning ob'ektiv belgilarini tahlil qilar ekan, ekologik munosabatlarga tajovuz qiluvchi qilmishlarni umumiy va maxsus xususiyatlar asosida differentsiatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi [1, 143–152-b.].

Bu yondashuv hayvonlarga nisbatan shafqatsizlikni avtomatik ravishda «ekologik jinoyat» deb hisoblash mumkin emasligini ko'rsatadi. Masalan, xonadonda saqlanayotgan bir itni qasddan qiynash axloqiy va jinoyat-huquqiy jihatdan jiddiy qilmish bo'lishi mumkin, biroq u odatda biologik xilma-xillik yoki ekotizim barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi. Aksincha, kamyob yovvoyi hayvonlarni ommaviy o'ldirish bir vaqtning o'zida ham hayvonga yetkazilgan azob, ham tur populyatsiyasi, ham ekologik muvozanatga tajovuz sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Shu ma'noda hayvonlar farovonligi (animal welfare) bilan biologik xilma-xillikni muhofaza qilish (biodiversity conservation) bir-biriga yaqin, ammo aynan bir xil huquqiy manfaatlar emas.

IUCN ma'lumotlarida biologik xilma-xillik ekotizimlar faoliyatining muhim sharti ekani va turlarning kamayishi inson farovonligi, oziq-ovqat xavfsizligi va ekotizim xizmatlariga tahdid solishi qayd etiladi. Noqonuniy yovvoyi tabiat savdosi ham turlarning saqlanishiga tahdid etuvchi omillar qatorida ko'rsatiladi.

Shuning uchun hayvonga nisbatan shafqatsizlikning ekologik o'lchami avtomatik emas, balki kontekstual xususiyatga ega. U hayvonning turi, populyatsion holati, qilmish miqyosi va uning ekotizimdagi funktsiyasi bilan bog'liq ravishda yuzaga keladi.

Hayvonlarni huquqiy muhofaza qilish nazariyasida kamida uchta yirik kontseptual yondashuv mavjud.

Insonga mo'ljallangan (anthropocentrism) hayvonni mustaqil huquqiy qadriyat emas, inson manfaatlar bilan bog'liq holda muhofaza qilinadigan ob'ekt sifatida ko'radi.

Kant axloqiy an'anasining klassik talqinida insonning hayvonga nisbatan burchi, avvalo, insonning o'zidagi insoniylikni saqlab qolish bilan bog'lanadi. Hayvonga shafqatsizlik inson xarakterida shafqatsizlikni kuchaytirishi mumkinligi uchun qoralanadi. Bunday nazariyada jinoyat huquqining markazida hayvon emas, insonning axloqiy shaxsiyati turadi.

Ushbu yondashuvning afzalligi – huquqning an'anaviy insonga yo'naltirilgan konstruktsiyalariga oson moslashishidir. Ammo uning zaif tomoni ham aniq: agar hayvon faqat inson manfaati vositasida muhofaza qilinsa, hech kim ko'rmagan joyda hayvonga og'ir azob yetkazishning o'zi nega mustaqil ijtimoiy xavfli qilmish ekanini tushuntirish qiyinlashadi.

J.Bentamdan Peter Singergacha bo'lgan utilitar an'anada asosiy masala mavjudotning ratsionalligi yoki nutqi emas, balki uning azob cheka olishidir. Zamonaviy tilda bu og'riq va his-tuyg'uni sezish qobiliyati (sentience) bilan ifodalanadi.

Singer turga mansublikning o'zi axloqiy manfaatlarini mutlaq ustun qo'yish uchun yetarli asos emasligini ta'kidlaydi. Shu nuqtadan turga ko'ra kamsitish (speciesism) g'oyasi shakllangan.

Bu pozitsiya jinoyat huquqi uchun muhim xulosaga olib keladi: hayvonga yetkazilgan og'riq faqat uning egasiga yetkazilgan mulkiy zararining «qo'shimcha oqibati» emas; azobning o'zi normativ ahamiyat kasb etadi.

Tom Reganning nazariyasi utilitar yondashuvdan yanada uzoqqa boradi. U ayrim hayvonlarni «hayot sub’ekti» sifatida ko‘rib, ularning qiymati faqat insonga keltiradigan foyda bilan belgilanmasligini asoslaydi. Uning The Case for Animal Rights asarida hayvonlarning ichki qiymati va «hayot sub’ekti» mezoni maxsus nazariy masala sifatida ishlab chiqilgan.

Geri Francione esa hayvonlarning mulk sifatidagi huquqiy maqomi tufayli inson va hayvon manfaatlarini «muvozanatlash» jarayoni amalda ko‘p hollarda inson manfaati foydasiga oldindan hal bo‘lishini tanqid qiladi [2].

David Favre yanada mo‘‘tadil konstruktsiya – «tirik mulk» (living property) nazariyasini taklif etadi. U huquq tizimi hayvonlarning ayrim manfaatlarini tan olgani holda ularning an’anaviy mulk maqomini qayta shakllantirishi mumkinligini asoslaydi [3].

Martha C. Nussbaumning imkoniyatlar yondashuvi (capabilities approach) hayvonni shunchaki og‘riqni minimallashtirish ob’ekti emas, balki o‘z turiga xos ravishda yashash va rivojlanish imkoniyatlariga ega mavjudot sifatida ko‘radi. U hayvonlarning qadrini «insonga qanchalik o‘xshashligi» bilan o‘lchashni rad etadi [4, 299–320-b.; 5, 228–252-b.].

Mazkur yondashuvlardan kelib chiqib, maqolaning mualliflik pozitsiyasi shundan iboratki, hayvonga to‘liq huquqiy sub’ektlilik (legal personhood) berish jinoyat-huquqiy muhofaza uchun zarur shart emas. Jinoyat huquqi huquq sub’ekti bo‘lmagan, ammo mustaqil ijtimoiy qadriyatga ega ko‘plab ob’ektlarni muhofaza qiladi. Demak, hayvonni og‘riq va azobni his etadigan tirik mavjudot sifatida mustaqil muhofaza qilinadigan huquqiy manfaatning tashuvchisi deb tan olish mumkin.

Hayotga mo‘ljallangan (biocentrism) har qanday tirik mavjudotning o‘ziga xos ichki qadriyatini e’tirof etadi. Ekotsentrizm (ecocentrism) esa alohida individdan ko‘ra ekotizim, turlar o‘rtasidagi munosabat va tabiiy muvozanatga kengroq e’tibor qaratadi.

Bu ikki kontsepsiya ba’zan bir-biri bilan ham ziddiyatga kirishishi mumkin. Masalan, invaziv hayvon turining alohida vakilining farovonligi bilan mahalliy ekotizimni muhofaza qilish manfaati to‘qnashishi ehtimol. Shu sabab jinoyat huquqida mutlaq hayotga mo‘ljallangan ham, mutlaq ekotsentrizm ham yetarli emas.

Taklif etilayotgan model uch darajadan iborat:

birinchi daraja – individual muhofaza: hayvonning asossiz og‘riq va azobdan himoya qilinishi;

ikkinchi daraja – ijtimoiy muhofaza: namoyishkorona shafqatsizlik, ayniqsa bolalar huzurida yoki ommaviy tarzda sodir etilgan zo‘ravonlik orqali jamiyatda zo‘ravonlikning normallashtirishiga yo‘l qo‘ymaslik;

uchinchi daraja – ekologik muhofaza: qilmish yovvoyi, muhofaza qilinadigan yoki ekologik ahamiyatga ega hayvon turlariga ta’sir qilganda biologik xilma-xillik va ekotizim manfaatlarini muhofaza qilish.

Shunday model jinoyat tarkibining ob’ektini sun’iy ravishda bitta ijtimoiy munosabat bilan cheklab qo‘ymasdan, uning ko‘p ob’ektlilik xususiyatini ochib beradi.

Hayvonlarga nisbatan zo‘ravonlikni insonga nisbatan kelajakda sodir etiladigan zo‘ravonlikning qat’iy «bashoratchisi» sifatida ko‘rsatish ilmiy jihatdan xato bo‘lar edi.

Biroq tadqiqotlar o‘rtasida muayyan korrelyatsion bog‘liqlik mavjud.

Monsalve, Ferreira va Garcia hayvonlarga nisbatan zo‘ravonlik bilan shaxslararo zo‘ravonlik o‘rtasidagi bog‘liqlikka bag‘ishlangan tadqiqotlarni umumlashtirib, veterinariya sohasida hayvonga nisbatan zo‘ravonlikni boshqa zo‘ravonlik shakllari bilan bog‘liq xavf belgisi sifatida e’tiborga olish zarurligini qayd etgan [6, 18–26-b.].

Cleary va boshqalarning 2021 yilgi tizimli sharhi esa oilaviy yaqin munosabatlardagi zo‘ravonlik mavjud xonadonlarda hayvonlarga nisbatan zo‘ravonlik yuqori darajada uchrashini ko‘rsatadi; mualliflar bu ikki hodisa o‘rtasida bog‘liqlik mavjudligini ta’kidlaydi [7].

Alleyne va Parfitt katta yoshdagi shaxslar tomonidan hayvonlarga nisbatan zo‘ravonlik bo‘yicha adabiyotlarni tizimlashtirib, hodisaning psixologik va ijtimoiy omillari murakkab ekanini ko‘rsatadi [8, 344–357-b.].

Bu ma’lumotlardan chiqadigan huquqiy xulosa ehtiyotkor bo‘lishi kerak: korrelyatsiya (correlation) sababiy bog‘liqlik (causation) emas.

Shuning uchun shaxsni hayvonga shafqatsizlik qilgani uchun «kelajakda insonga ham zo‘ravonlik qiladi» degan taxmin bilan og‘irroq jazolash mumkin emas. Biroq hayvonlarga nisbatan zo‘ravonlikning boshqa zo‘ravonlik shakllari bilan bir ijtimoiy muhitda to‘planishi profilaktika siyosati uchun ahamiyatli kriminologik signaldir.

Yovvoyi hayvonlarga qarshi jinoyatchilik jahon miqyosida biologik xilma-xillikka jiddiy tahdid hisoblanadi. INTERPOL yovvoyi tabiatga qarshi jinoyatlar ekotizimlar tayanadigan biologik xilma-xillikka xavf tug‘dirishini ta’kidlaydi. CITES doirasidagi xalqaro mexanizmlar ham noqonuniy savdo turlarni saqlab qolishga tahdid solmasligiga yo‘naltirilgan.

Biroq «hayvonga shafqatsizlik» va «yovvoyi tabiatga qarshi ekologik jinoyat» tushunchalarini tenglashtirish mumkin emas.

Ularning huquqiy markazi farq qiladi:

shafqatsizlikda – hayvonga asossiz og‘riq, azob yoki zarar yetkazish;

ekologik jinoyatda – tabiiy resurs, populyatsiya, tur, muhofaza rejimi yoki ekotizimga zarar yetkazish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shu bois bir qilmish ikkala ob‘ektga bir vaqtda zarar yetkazishi ham mumkin. Masalan, Qizil kitobga kiritilgan hayvonni qiynoq usulida o‘ldirishda hayvonning individual farovonligi ham, tabiatni muhofaza qilish munosabatlari ham buziladi.

O‘zbekiston amaliyotida bunday kesishuvning real misoli ham mavjud: Ekologiya organlari Surxondaryoda yo‘l-yo‘l sirtlon o‘ldirilishi natijasida tabiatga katta miqdorda zarar yetkazilgan holat haqida ma’lumot bergan.

Bu yerda normalar raqobati masalasini qonunchilik yoki Oliy sud Plenumi darajasida aniqlash zarur.

Germaniya tajribasi mazkur masalada eng kontseptual modellardan biridir.

Germaniya Asosiy qonunining 20a-moddasi davlatga kelajak avlodlar oldidagi mas’uliyatni hisobga olgan holda tabiiy hayot asoslari va hayvonlarni qonunchilik, ijro hokimiyati va odil sudlov orqali muhofaza qilish vazifasini yuklaydi.

Claudia Hauptning tahliliga ko‘ra, 2002 yilda hayvonlarning 20a-moddaga kiritilishi ularga fundamental huquqlar bermagan, ammo hayvonlarni muhofaza qilishni konstitutsiyaviy darajadagi davlat maqsadiga aylantirgan [9, 213-b. va keyingi].

Germaniyaning Hayvonlarni muhofaza qilish to‘g‘risidagi qonuni – Tierschutzgesetz 17-paragrafiga ko‘ra, kim umurtqali hayvonni «oqilona asos»siz o‘ldirsa yoki unga qo‘pollik bilan jiddiy og‘riq yoxud azob yetkazsa, shuningdek uzoq davom etuvchi yoki takroriy jiddiy og‘riq va azob keltirsa, uch yilgacha ozodlikdan mahrum etilishi yoki jarimaga tortilishi mumkin.

Bu konstruksiyaning O‘zbekiston uchun eng qiziq jihati «oqilona asos» mezonidir. U qonun doirasidagi veterinariya, zarur sanitariya choralari yoki boshqa legitim harakatlarni shafqatsizlikdan ajratish imkonini beradi.

Nemis doktrinasida Lorz va Metzgerning Tierschutzgesetz sharhi, shuningdek Hirt, Maisack, Moritz va Feldening fundamental sharhi hayvonlarni muhofaza qilish qonunchiligini jinoyat, ma’muriy va konstitutsiyaviy normalar o‘zaro bog‘liqligida tahlil qiladi [10; 11].

Buyuk Britaniyaning Animal Welfare Act 2006 qonuni 4-bo‘limi hayvonga «zarur bo‘lmagan azob» yetkazishni huquqbuzarlik deb belgilaydi. Sud azobning oldini olish mumkin bo‘lgan-bo‘lmagani, harakatning qonuniy maqsadi, maqsad va yetkazilgan azob mutanosibliigi hamda shaxsning oqilona va gumanistik harakat qilgan-qilmaganini baholashi kerak.

Bunday yondashuv «shafqatsizlik» degan emotsional tushuncha o‘rniga tekshirilishi mumkin bo‘lgan normativ mezonlarni qo‘llash imkonini beradi.

Frantsiya Jinoyat kodeksining 521-1-moddasi uy, qo‘lga o‘rgatilgan yoki asirlikda saqlanayotgan hayvonga nisbatan og‘ir zo‘ravonlik yoxud shafqatsizlik harakatlarini uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish va 45 000 yevro jarima bilan jazolaydi. Agar harakat hayvon o‘limiga olib kelsa, jazo besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish va 75 000 yevro jarimagacha oshiriladi. Voyaga yetmagan shaxs ishtirokida sodir etish og‘irlashtiruvchi holat sifatida belgilangan; sud hayvon saqlash huquqini ham taqiqlashi mumkin.

Bu yerda O'zbekiston uchun ikkita muhim yechim bor: bola huzurida sodir etishni og'irlashtiruvchi belgi sifatida baholash va hayvon saqlash huquqidan mahrum qilish.

Avstriya Jinoyat kodeksining 222-paragrafi hayvonni qo'pol ravishda azoblash, unga zarur bo'lmagan qiynoq yetkazish, yashay olmaydigan holda tashlab ketish, boshqa hayvonga ataylab hujum qildirish va umurtqali hayvonni sababsiz o'ldirish kabi harakatlar uchun jinoiy javobgarlik belgilaydi.

Bu modelda ma'muriy jazoning avval qo'llanilishi jinoiy javobgarlikning umumiy sharti emas.

Shveytsariya Hayvonlarni muhofaza qilish to'g'risidagi qonunining 26-moddasi hayvonni qasddan yomon muomala qilish, tashlab qo'yish, ortiqcha ekspluatatsiya qilish yoki uning qadr-qimmatini boshqacha ravishda tahqirlash kabi qilmishlar uchun uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki pul jazosini nazarda tutadi.

Shveytsariya modelida «hayvon qadr-qimmatini» tushunchasining huquqiy ahamiyat kasb etishi hayvonni faqat mulk sifatida qabul qilishdan chekinishning yorqin namunasidir.

Amerika Qo'shma Shtatlarida hayvonlarga nisbatan shafqatsizlik asosan shtatlar qonunchiligi bilan tartibga solinadi. Federal darajada esa 2019 yilda qabul qilingan Preventing Animal Cruelty and Torture Act (PACT Act) 18 U.S.C. §48 doirasida muayyan o'ta shafqatsiz «animal crushing» harakatlarini va ular tasvirlarini yaratish yoki tarqatish bilan bog'liq harakatlarni kriminalizatsiya qilgan.

Bu tajriba raqamli muhitda hayvonga nisbatan zo'ravonlikni tasvirga olish, uni tarqatish va zo'ravonlik kontenti orqali auditoriya shakllantirishni alohida kriminologik xavf sifatida baholash imkonini ko'rsatadi.

Amaldagi JK 2021-moddaning eng bahsli elementi uning jinoiy javobgarlikni ikki shartning bir vaqtda mavjudligiga bog'lashidir:

qiynash yoki azob berish hayvonning o'limi yoki mayib bo'lishiga olib kelishi;
shaxsga ilgari shunday harakat uchun ma'muriy jaza qo'llanilgan bo'lishi.

Bundan muhim paradoks kelib chiqadi.

Agar shaxs birinchi marta hayvonni o'ta shafqatsiz usulda qiynab, uning o'limiga sabab bo'lsa, ma'muriy preyuditsiya mavjud bo'lmagan taqdirda 2021-modda bo'yicha jinoiy javobgarlik masalasi qo'yilmaydi. Bu esa qilmishning ob'ektiv ijtimoiy xavfliligi bilan huquqiy reaksiya o'rtasida nomutanosiblik keltirib chiqarishi mumkin.

Jinoiylashtirish nazariyasida so'nggi huquqiy chora (ultima ratio) printsipi har qanday nomaqbul xulqni jinoyatga aylantirmaslikni talab qiladi. Biroq u, aksincha, ob'ektiv jihatdan o'ta xavfli qilmishni faqat aybdor avval ma'muriy jazoga tortilmagani sababli jinoyat doirasidan chiqarishni ham talab qilmaydi.

Shu sabab ma'muriy preyuditsiyani barcha holatlar uchun universal chegara sifatida saqlash maqsadga muvofiq emas.

JK 2021-modda jinoyatining asosiy bevosita ob'ektini faqat «ekologiya sohasidagi munosabatlar» deb belgilash yetarli emas.

Biz quyidagi kontseptsiyani taklif etamiz:

asosiy bevosita ob'ekt – hayvonlarni asossiz qiynoq, og'riq va azobdan muhofaza qilishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlar;

qo'shimcha ob'ekt – jamiyatda gumanistik munosabat va zo'ravonlikdan xoli ijtimoiy muhit;

fakultativ qo'shimcha ob'ekt – yovvoyi yoki muhofaza qilinadigan hayvonlarga nisbatan qilmish sodir etilganda biologik xilma-xillik va ekologik xavfsizlik.

Bunday yondashuv jinoyatni sun'iy ravishda faqat axloqqa, mulkka yoki ekologiyaga bog'lab qo'yilmaydi.

Germaniya §17 TierSchG asosan umurtqali hayvonlarga taalluqli. Bu tasodifiy emas: jinoyat huquqi uchun qaysi biologik organizm og'riq va azobni his eta olishi aniqlanishi normativ aniqlikka bevosita ta'sir qiladi.

Shu sabab O'zbekistonda ham «hayvon» tushunchasini cheksiz biologik ma'noda emas, jinoyat qonuni maqsadi uchun maxsus belgilash masalasini ko'rib chiqish mumkin.

Eng maqbul mezon – ilmiy ma'lumotlar asosida og'riq va his-tuyg'uni sezish qobiliyatining mavjudligi. Biroq mazkur tushunchani qonunning o'zida juda tor belgilab qo'yish fan taraqqiyoti ortidan qolib ketish xavfini tug'diradi. Shuning uchun blanket yoki izohlovchi mexanizm maqbulroq.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 202¹-moddasini quyidagi mantiq asosida qayta qurish maqsadga muvofiq.

Birinchii daraja – ma'muriy huquqbuzarlik

Og'ir oqibat keltirib chiqarmagan shafqatsiz munosabat, qiynash yoki azob berish Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks doirasida qolishi mumkin.

Ikkinchi daraja – asosiy jinoyat tarkibi

Ma'muriy jazo qo'llanilgan-qo'llanilmaganidan qat'i nazar:

– hayvonni qasddan qiynash;

– unga jiddiy yoki uzoq davom etadigan azob yetkazish;

– hayvonning o'limi yoki og'ir mayib bo'lishiga sabab bo'lish jinoiy javobgarlikka asos bo'lishi lozim.

Bu yerda ma'muriy preyuditsiya jinoyatning zaruriy belgisi bo'lmasligi kerak.

Uchinchi daraja – malakalovchi holatlar

Quyidagilar og'irlashtiruvchi belgilar sifatida belgilanishi maqsadga muvofiq:

– ikki yoki undan ortiq hayvonga nisbatan;

– bir guruh shaxslar tomonidan;

– sadistik yoki alohida qiynoq usulida;

– voyaga yetmagan shaxs hozirligida;

– jamoat oldida namoyishkorona;

– hayvonga nisbatan zo'ravonlikni tasvirga olish va zo'ravonlikni targ'ib qilish maqsadida tarqatish;

– hayvonlar jangi tashkil etish;

– xizmat vazifasini bajarayotgan hayvonga nisbatan;

– aybdor qaramog'idagi hayvonning zaif holatidan foydalanib sodir etish.

Har qanday videoga olishning o'zi jazoni og'irlashtirmasligi kerak. Aks holda dalil to'plash yoki huquqbuzarlikni fosh etish uchun tasvirga olgan shaxslarning harakatlari bilan jinoyat sodir etuvchining harakati aralashib ketishi mumkin.

Kvalifiktsiyalovchi belgi quyidagi mazmunda bo'lishi to'g'riroq:

«hayvonga nisbatan shafqatsiz munosabatni targ'ib qilish, uni ommalashtirish yoki bunday materialdan manfaat olish maqsadida axborot-kommunikatsiya tarmoqlarida tarqatish».

Bunday konstruktsiya AQSh federal qonunchiligida «animal crush» kontentiga nisbatan shakllangan yondashuvning ijobiy jihatlarini hisobga oladi, biroq so'z erkinligi va dalil tarqatish holatlarini himoya qiladi.

JK 202¹-moddani takomillashtirish 202-modda va hayvonot dunyosiga qarshi boshqa ekologik jinoyatlar bilan normalar raqobati muammosini keltirib chiqaradi.

Masalan, Qizil kitobga kiritilgan hayvonni noqonuniy o'ldirish bir vaqtning o'zida: hayvonga nisbatan shafqatsizlik; muhofaza qilinadigan tabiiy resursga tajovuz bo'lishi mumkin.

Bunday hollarda qoida quyidagicha bo'lishi maqbul:

agar ekologik jinoyat normasi hayvonni yo'q qilishni to'liq qamrab olsa, ekologik norma maxsus norma sifatida qo'llanadi; ammo qiynoq yoki alohida shafqatsiz usul mazkur norma bilan qamrab olinmasa, qilmishning qo'shimcha kvalifikatsiyasi masalasi normalar majmui qoidalari asosida hal etiladi.

Bu masalani O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi tushuntirishlari darajasida aniqlash huquqni qo'llash bir xilligini ta'minlaydi.

Hayvonlarni jinoyat-huquqiy muhofaza qilishni kuchaytirish tarafdorlari emotsional argumentlar bilan cheklanmasligi kerak. Biroq, bunga qarshi pozitsiya ham jiddiydir. Negaki, birinchidan, jinoyat huquqining haddan tashqari kengayishi har qanday axloqiy nomaqbul xatti-harakatni kriminalizatsiya qilish xavfini tug'diradi; ikkinchidan, og'riq yoki azob darajasini isbotlash murakkab; uchinchidan, chorvachilik, veterinariya, ovchilik, sanitariya va oziq-ovqat ishlab chiqarish

bilan jinoiy shafqatsizlik o'rtasidagi chegara aniq bo'lishi shart; to'rtinchidan, ramziy jinoiylashtirish amalda qo'llanilmaydigan norma paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Nazarimizda bu qarashlarda ham asos mavjud. Shu bois yechim hayvonot olamiga qarshi «barcha yomon muomalani jinoyat deb e'lon qilish» emas.

Buyuk Britaniyada «zarur bo'lmagan azob»ni baholashda maqsadning legitimligi va azobning shu maqsadga mutanosibligi hisobga olinishi shu jihatdan foydali model hisoblanadi.

Jinoyat qonuni quyidagi qonuniy harakatlarni shafqatsizlik bilan tenglashtirmasligi kerak:

- veterinariya davolash amaliyoti;
- tibbiy zarurat tufayli og'riqsizlantirish sharoitida amalga oshirilgan operatsiya;
- hayvonning tuzalmas azobini gumanistik usulda tugatish;
- epizootik xavfni bartaraf etish;
- sanitariya choralari;
- qonun doirasidagi ovchilik;
- oziq-ovqat ishlab chiqarish sohasida qonun bilan ruxsat etilgan so'yish.

Biroq faoliyatning o'zi qonuniy bo'lishi har qanday usulni oqlamaydi. Masalan, qonuniy so'yish jarayonida hayvonga zarur bo'lmagan qo'shimcha azob yetkazish «faoliyat qonuniy» degan umumiy vaj bilan oqlanmasligi lozim.

O'tkazilgan tadqiqot quyidagi asosiy xulosalarga olib keladi.

1) 2026 yil holatiga O'zbekistonda masala hayvonlarga nisbatan shafqatsizlik uchun jinoiy javobgarlikni «joriy qilish» emas, JK 2021-moddada belgilangan modelni mazmunan takomillashtirishdan iborat.

2) hayvonlarga nisbatan shafqatsizlikni faqat jamoat axloqiga yoki mulkka qarshi qilmish sifatida tushunish zamonaviy huquq falsafasi va qiyosiy huquq taraqqiyotiga mos kelmaydi.

3) hayvonga huquqiy shaxs maqomini berish uning og'riq va azobdan mustaqil jinoyat-huquqiy muhofaza qilinishi uchun zarur shart emas.

4) jinoyatning asosiy ob'ekti hayvonlarni asossiz og'riq, qiynoq va azobdan muhofaza qilishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlar sifatida ifodalanishi; jamoat axloqi va ekologik munosabatlar esa tegishli hollarda qo'shimcha ob'ekt sifatida ko'rilishi maqsadga muvofiq.

5) hayvonlarga nisbatan har qanday shafqatsizlik ekologik jinoyat emas. Ekologik o'lcham qilmish yovvoyi hayvonlar, muhofaza qilinadigan turlar, populyatsiyalar yoki ekotizim barqarorligiga ta'sir qilganda kuchayadi.

6) hayvonlarga nisbatan zo'ravonlik bilan shaxslararo zo'ravonlik o'rtasida ilmiy adabiyotlarda korrelyatsiya aniqlangan bo'lsa-da, uni universal sababiy qonuniyat sifatida talqin qilish mumkin emas.

7 Germaniya, Frantsiya, Avstriya va Shveytsariya tajribasi ijtimoiy xavfi yuqori hayvon shafqatsizligini avvalgi ma'muriy jazoning mavjudligiga bog'lamasdan jinoyat sifatida baholash mumkinligini ko'rsatadi.

8) O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 2021-moddasining eng bahsli belgisi – jinoiy javobgarlikni ma'muriy preyarditsiyaga bog'lashdir. Hayvonni birinchi marta, ammo o'ta shafqatsiz usulda qiynab o'ldirgan shaxsga nisbatan faqat ma'muriy mexanizm bilan cheklanish qilmishning ijtimoiy xavfiga mos kelmaydi.

9) jinoyat tarkibida ikki yoki undan ortiq hayvonga nisbatan sodir etish, guruh bo'lib sodir etish, voyaga yetmagan shaxs hozirligida, sadistik usulda yoki zo'ravonlikni targ'ib qilish maqsadida internetda tarqatgan holda sodir etish kabi malakalovchi belgilar nazarda tutilishi maqsadga muvofiq.

10) jazo tizimi faqat jarima yoki ozodlikdan mahrum qilish bilan cheklanmasdan, muayyan muddatga hayvon saqlash, parvarishlash, ko'paytirish yoki hayvonlar bilan bog'liq professional faoliyat bilan shug'ullanish huquqini cheklash imkonini ham qamrab olishi kerak.

Shunday qilib, hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatni kriminalizatsiya qilishning zamonaviy falsafasi «hayvonga achinish» g'oyasiga emas, balki jinoyat huquqi qanday zararni e'tirof etadi va qaysi qadriyatlarni mustaqil muhofaza qilishga loyiq deb biladi, degan fundamental masalaga borib taqaladi. Zamonaviy jinoyat huquqi insonning mulkiy manfaatidan tashqariga chiqib, og'riq va azobni his eta oladigan tirik mavjudotning manfaatini ham normativ qadriyat sifatida tan olish

bosqichiga o'tmoqda. O'zbekiston qonunchiligida 2021-moddaning paydo bo'lishi mazkur evolyutsiyaning boshlanishi bo'ldi; navbatdagi vazifa esa uni formal jinoiylashtirishdan ilmiy asoslangan, differentsiatsiyalangan va amaliy jihatdan samarali jinoyat-huquqiy muhofaza modeliga aylantirishdan iborat.

Iqtiboslar/Snoski/References:

1. Xudaykulov F.X. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv belgilari va o'ziga xos xususiyatlari: tahlil va taklif. (2026). *Yurisprudensiya*, 1(6), 143-152. <https://yurisprudensiya.tsul.uz/index.php/yurisprudensiya/article/view/292> (Xudaykulov F.X. Objective Elements and Specific Features of Environmental Crimes: Analysis and Proposals. (2026). *Yurisprudensiya*, 1(6), 143–152. <https://yurisprudensiya.tsul.uz/index.php/yurisprudensiya/article/view/292>)
2. Gary L. Francione, *Reflections on Animals, Property, and the Law and Rain Without Thunder*, 70 *Law and Contemporary Problems* 9-58 (Winter 2007) Available at: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol70/iss1/2>
3. David Favre, *Living Property: A New Status for Animals Within the Legal System*, 93 *Marq. L. Rev.* 1021 (2010). Available at: <https://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol93/iss3/3>
4. Nussbaum, Martha C., 'Beyond "Compassion and Humanity": Justice for Nonhuman Animals', in Cass R. Sunstein, and Martha C. Nussbaum (eds), *Animal Rights: Current Debates and New Directions* (2005; online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195305104.003.0015>
5. Nussbaum M.C. *The Capabilities Approach and Animal Entitlements* // *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. 2012. P. 228–252. OUP Academic Oxford Academic. DOI: 10.1093/oxfordhdb/9780195371963.013.0009
6. Monsalve S., Ferreira F., Garcia R. *The Connection Between Animal Abuse and Interpersonal Violence: A Review from the Veterinary Perspective* // *Research in Veterinary Science*. 2017. Vol. 114. P. 18–26. DOI: 10.1016/j.rvsc.2017.02.025
7. Cleary M., Thapa D.K., West S., Westman M., Kornhaber R. *Animal Abuse in the Context of Adult Intimate Partner Violence: A Systematic Review* // *Aggression and Violent Behavior*. 2021. Vol. 61. Art. 101676. ScienceDirect DOI: 10.1016/j.avb.2021.101676
8. Alleyne E., Parfitt C. *Adult-Perpetrated Animal Abuse: A Systematic Literature Review* // *Trauma, Violence, & Abuse*. 2019. Vol. 20(3). P. 344–357. PubMed. DOI: 10.1177/1524838017708785
9. Haupt C.E. *The Nature and Effects of Constitutional State Objectives: Assessing the German Basic Law's Animal Protection Clause* // *Animal Law Review*. 2010. Vol. 16. P. 213 et seq.
10. Lorz A., Metzger E. *Tierschutzgesetz. Kommentar. 7., neubearbeitete Auflage*. München: C.H. Beck, 2019. 997 S. ISBN 978-3-406-67997-1. Sack Fachmedien
11. Hirt A., Maisack C., Moritz J., Felde B. *Tierschutzgesetz: TierSchG. 4. Auflage*. München: Franz Vahlen, 2023. 1793 S. ISBN 978-3-8006-6238-8. Sack Fachmedien
12. Regan T. *The Case for Animal Rights*. University of California Press. UC Press; 2004, 474 p. University of California Press
13. Singer P. *Animal Liberation Now: The Definitive Classic Renewed*. Contributor Yuval N. Harari, Publisher HarperCollins Publishers, 2023. ISBN 0063335980, 9780063335981
14. Akramova M.O. "Hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish uchun jinoiy javobgarlikni takomillashtirish masalalari" // *Uzbek Scholar Journal*. 2026. Vol. 52. P. 73–78. DOI: 10.71274/xv9gem59 (Akramova M.O. "Issues of Improving Criminal Liability for Cruel Treatment of Animals" // *Uzbek Scholar Journal*. 2026. Vol. 52. P. 73–78. DOI: 10.71274/xv9gem59)
15. Germaniya Federativ Respublikasi Asosiy qonuni (Grundgesetz), 20a-modda. Hayvonlarni himoya qilish 2002-yilda konstitutsiyaviy davlat maqsadi sifatida normaga kiritilgan. Bundesministerium der Justiz — Grundgesetz, Art. 20a (Basic Law of the Federal Republic of

- Germany (Grundgesetz), Article 20a. Animal protection was incorporated into the Constitution in 2002 as a constitutional objective of the state. Federal Ministry of Justice — Grundgesetz, Art. 20a.)
16. Germaniya Federativ Respublikasining Hayvonlarni himoya qilish to'g'risidagi qonuni (Tierschutzgesetz — TierSchG), §17. Norma umurtqali hayvonni oqilona asossiz o'ldirish yoki unga jiddiy/takroriy azob yetkazish uchun uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki jarima nazarda tutadi. Rasmiy Federal Adliya vazirligi bazasi. Gesetze im Internet, TierSchG §17. (Animal Welfare Act of the Federal Republic of Germany (Tierschutzgesetz — TierSchG), Section 17. The provision establishes criminal liability for killing a vertebrate animal without reasonable cause or for inflicting severe or repeated pain or suffering on it, punishable by imprisonment for up to three years or a fine. Official database of the Federal Ministry of Justice: Gesetze im Internet, TierSchG §17.)
 17. United Kingdom — Animal Welfare Act 2006, Section 4: Animal Welfare Act 2006, section 4 — legislation.gov.uk
 18. France — Code pénal, Article 521-1. Code pénal, Article 521-1 — Légifrance
 19. Austria — Strafgesetzbuch (StGB), §222 “Tierquälerei”. RIS StGB §222 Tierquälerei
 20. Switzerland — Animal Welfare Act (Tierschutzgesetz), Article 26. Swiss Animal Welfare Act
 21. United States — Preventing Animal Cruelty and Torture Act (PACT Act), Public Law 116-72, 2019. GovInfo
 22. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-avgustdagi O'RQ-711-son Qonuni. <https://lex.uz/ru/docs/5601201> (Law of the Republic of Uzbekistan No. O'RQ-711 dated 25 August 2021. <https://lex.uz/ru/docs/5601201>)
 23. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. 29.09.2026-y., 03/26/1179/0970-son. <https://lex.uz/docs/-97664> (Code of the Republic of Uzbekistan on Administrative Liability. 29 September 2026, No. 03/26/1179/0970. <https://lex.uz/docs/-97664>)

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF LAW RESEARCH

Taqdim etilayotgan maqolalarga qo'yilgan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida qabul qilinadi va Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan bo'lishi shart. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
2. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni va e-mail, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
3. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida kamida 60 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
4. Keyingi qatordan 6-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
5. Keyingi qatordan asosiy matn umimiy so'zi minimal 2000 ta bo'ladi.
6. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim va havolalar asosiy matnda bo'lishi kerak [1, B.25].
7. Maqolada keltirilgan dalillarning to'g'riligi uchun muallif mas'ul, plagiat holati taqiqlanadi.
8. Web of science, Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статья принимается на узбекском, английском и русском языках и должна быть оформлена в Microsoft Word шрифтом Times New Roman, размер 12, межстрочный интервал — 1, поля со всех сторон — 2 см. Абзацный отступ — 1,25 см; выравнивание по ширине и переносы слов должны быть включены автоматически.
2. В первой строке справа указываются фамилия, имя и отчество автора; во второй строке — место работы автора, должность, ученая степень и звание, а также e-mail; в третьей строке по центру страницы крупным и жирным шрифтом — название статьи. Эти сведения должны быть приведены на узбекском, английском и русском языках.
3. Ниже дается аннотация на узбекском, английском и русском языках, содержащая не менее 60 слов на каждом языке.
4. Далее приводятся 6–10 ключевых слов на узбекском, английском и русском языках.
5. Далее основной текст: общий объем текста должен быть не менее 2000 слов.
6. Полный список литературы должен быть приведен после основного текста в алфавитном порядке; ссылки должны присутствовать в основном тексте в формате [1, C.25].
7. Автор несет ответственность за достоверность приведенных в статье доказательств; плагиат запрещен.
8. Рекомендуется цитирование журналов из база данных Web of Science и Scopus.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles are accepted in Uzbek, English and Russian and must be prepared in Microsoft Word using Times New Roman font, size 12, single line spacing, with 2 cm margins on all sides. First-line indent is 1.25 cm; text should be justified and word hyphenation/line breaks set to automatic.
2. In the first line on the right: the author's surname, given name and patronymic; in the second line: the author's affiliation, position, academic degree and title, and e-mail; in the third line centered on the page: the article title in bold and uppercase (or bold). These details must be provided in Uzbek, English and Russian.
3. Next, provide an abstract in Uzbek, English and Russian of at least 60 words in each language.
4. Next, provide 6–10 keywords in Uzbek, English and Russian.
5. Next, the main text: total word count must be at least 2000 words.
6. The full list of references must appear after the main text in alphabetical order, and citations should appear in the main text in the format [1, P.25].
7. The author is responsible for the accuracy of the evidence presented in the article; plagiarism is prohibited.
8. It is advisable to include citations from journals indexed in Web of Science and Scopus.